

«ЙТИ БІК-О-БІК ПО ОДНІЙ ДОРОЗІ І ДО ОДНОЇ ЦІЛІ»: ТВОРЧА СПІВПРАЦЯ ІВАНА ФРАНКА ТА УЛЯНИ КРАВЧЕНКО

Марія ЛАПІЙ

*Інститут Івана Франка НАН України,
вул. Драгоманова, 18, Львів, Україна, 79005,
e-mail: volodyalapiy@gmail.com*

Окреслено питання творчих взаємин Івана Франка та Уляни Кравченко від початку їхнього епістолярного знайомства (1883) і аж до смерті письменника. Розгорнуто складну динаміку цієї довготривалої і продуктивної літературної співпраці. Зосереджено увагу на постаті І. Франка як редактора, видавця і критика творчості Уляни Кравченко, наголошено його першорядну роль у формуванні її таланту.

Іван Франко безпосередньо причинився до розвитку таланту та популяризації літературного доробку Уляни Кравченко: широко репрезентував творчість своєї знайомої у тогочасних часописах, альманахах і збірниках («Зоря», «Діло», «Руслан», «Галичанин», «Дзвінок», «Житє і слово», «Літературно-науковий вісник», «Перший вінок», «Вік», «За красою»), в антології «Акорди» (1903), висловлював їй публічну підтримку та надавав свою фахову допомогу. Саме І. Франко зредагував і видав її дебютну книгу «Prima Vera» (1885). При допомозі І. Франка (його накладом) у «Літературно-науковій бібліотеці» вийшла і наступна книга віршів «На новий шлях» (1891). У найближчому майбутньому планувалося видати і третю книжку, однак цей амбітний творчий проєкт реалізувати не вдалося. Франко був першим та найціннішим читачем і критиком дебютних літературних спроб Уляни Кравченко. До того ж, письменник підтримував її роботою та грошима. Спонсорською допомогою прагнув полегшити незавидну долю «вандрівної вчительки», котра через неприхильні обставини все життя була «зарібницею на ниві шкільництва» і до ґрунтовнішої освіти не мала достатньо ані грошей, ані часу. Загалом стосунки І. Франка й Уляни Кравченко – довготривалі та дуже продуктивні взаємовідносини учителя й учениці, літературного наставника, опікуна і вихованки, досвідченого майстра і товаришки по перу, духовного провідника і його відданої соратниці.

Зі свого боку, Уляна Кравченко з гордістю і вдячністю згадувала в численних мемуарах, віршових присвятах і панегіриках ті хвилини, коли слухала «не тільки письменних рад, але й живого слова з уст великого вчителя», та вважала, що Іван Франко своїм впливом, працею і прикладом виховував ціле молоде покоління, яке за його вказівками пішло новим шляхом.

Ключові слова: епістолярна історія, мемуари, літературна співпраця, творче наставництво й опікунство.

В Івана Франка й Уляни Кравченко¹ були тривалі й багаті на події взаємини, вони активно співпрацювали й листувалися, найінтенсивніше – замолоду, на початку знайомства (від листопада 1883 по грудень 1884 року). Збережений епістолярій, а це 95 листів (деякі дійшли у фрагментах), є головним джерелом до вивчення різних віх їхнього творчого й особистого контактування.

Основна тема кореспонденції – літературна праця: написання, редагування, коректа текстів, упорядкування й підготовка до друку матеріалів, видання збірок віршів Уляни Кравченко. Окрім літературних справ, у розмаїтих за тоном і змістом листах чимало місця відведено іншим важливим подіям особистого життя, зафіксовано динамічний процес їхньої дружби, розгорнуто драматичну історію романтичних стосунків.

Ще до знайомства й співпраці з І. Франком Юлія Шнайдер «спалювала ладан» перед його творчістю: вона захоплювалась і разом з колежанками переписувала «полум'яні строфи» його віршів «Наймит», «Каменярі», «Беркут», адже ці поезії, на її переконання, «не були штуцерні, не були вони жалісним скиглінням ні покірливим проханням, але були протестом та грімким гаслом до єднання в сильний гурт» [5, с. 68]. Подобалася їй також Франкова лірика-«еротика». Ті «невмируще гарні» вірші, за свідченням письменниці, викликали в неї співчуття до незнайомого автора, під їх впливом пробувала компонувати свою інтимну лірику й поезію в прозі. Зізнавалася, що пізніше, з еволюцією світогляду, І. Франко ставав їй ще ближчим, позаяк: «з вічного революціонера переминівся в національного пророка» [7, с. 5]. Франкові політичні гасла, його громадська діяльність стимулювали Уляну Кравченко до «пробудження», ферментування національного світогляду, а його літературний доробок слугував надійним орієнтиром для її власних письменницьких шукань.

«Незнакомий, але покровний духом – рішаєш Мою судьбу...». Достовірно невідомо, хто розпочав листування. Франків перший лист не зберігся, однак, за твердженням Уляни Кравченко, ініціатором налагодження творчих стосунків виступив І. Франко, який восени 1883 року листовно повідомив майбутню письменницю (яку на той час не знав особисто, а тільки зі слів професора Омеляна Партицького), що допрацював і помістив її вірш «Згадай мене!» (відомий автограф, переписаний Франковою рукою – ІЛ. Ф. 3. № 1924) у «Зорі». Зіставлення обох редакцій твору було практичним навчанням для молоді поетеси, адже Франко-редактор радикально переробив її текст [9, с. 7]. В автопримітках до листування Уляна Кравченко повідомила: «Перший лист І. Франка до мене пропав. Той лист був написаний в перших днях листопада 1883 р. до Бібрки, де я була в той час учителькою. Заголовок листу Франка був: “Пані!” Лист писаний на рожевім папері, середньої величини, фіолетним чорнилом. Лист підписаний Мирон, а при кінці адреса: Іван Франко. Львів, ul. Lindego № 3. Mieszkanie p[ana] Nahornego. Зміст того листу був багатий. А що писав в тім листі Франко, можна догадатися з моєї

¹ Справжнє прізвище *Шнайдер* (у заміжжі – Німентовська) *Юлія Юліївна*; псевд. і крипт.: У. К., Ю. М. Ш., Кравч. Уляна, У. Кр., Ул. Кр., Кравченко У., Уляна К., Уляна Кр., Юлія Ш., Юлія Ш. М.; 18.04.1860, м. Миколаїв на Львівщині, Австро-Угорщина – 31.03.1947, м. Перемишль, тепер Республіка Польща.

відповіді Йому» [Інститут літератури імені Тараса Шевченка НАН України. – Ф. 3¹. – № 1583. – С. 12]. На Франків незбережений лист Уляна Кравченко скромно відписала з Бібрки близько 11 листопада 1883 року: «Злишнім було перепрошати мене за те, що були Ви ласкаві поправити мій нескладний вірш. Я не єсмь тільки горда, щоби думати, що письмо моєї руки може вийти непоправлене через людей учених і посадаючих правдивий талант» [№ 1617, с. 193], переживала й пишалася водночас тим, що її твори дістались «під критику чоловіка, зацікавленого межи трудящимися на полі літератури перше місце» [№ 1617, с. 194]. У пізніх мемуарах письменниця з глибокою повагою і вдячністю писала про це доленосне творче знайомство: «В юних днях, коли ще жила я в захопленні – ентузіазмі для мистецтва, взяв мене Він, незнайомий, в опіку. Доля, у хвилинах сумніву, утомленій, дала мені пізнати Титана – і блиск Його душі огрів мене» [4, с. 18]. Вона стверджувала, що Франкові «щирі, дружеські слова заохоти» й обіцянка підмоги у літературній творчості окрилювали її, а похвала дебютного твору вселила віру у власний хист, стимулювала до праці.

У своєму першому листі «доня Русі» необачно й «надто ентузіастично» наважилася похвалити творчість улюбленого і добре знаного письменника та забажала на радощах прикрасити голову «Мирона» вінцем. В оригіналі так: «Пишете до мене яко “незнайомий-чужий”. Ні! Так сумно не єсть, щоби знамениті личности своїм незнакомі були. Читала-м твори Мирона, за котрі прикрасила б я його голову вінцем» [№ 1617, с. 193]. І. Франко ж категорично не схвалив адорації власної творчості, зреагував непередбачувано і, замість подяки, докірливо відписав 14 листопада 1883 року зі Львова: «Певна річ, що Ваші щирі слова признання для моїх слабих праць мусили бути мені приємними, але мені здається, що Ви перецінюєте мої заслуги, а се не годиться робити, навіть говорячи з чоловіком або пишучи до нього приватний лист. Я принципіальний ворог всяких компліментів і ворог тих, що говорять компліменти» [12, т. 48, с. 371], а далі заодно сформулював свої засадничі умови подальшої «спільної праці для одної мети»: «Я думаю, що між русинами, а особливо між молодим поколінням, а вже ж найбільше між поетами, повинна панувати тепла, сердечна, але безоглядна щирість, далека від всякої пересадки і всякої гіпокризії [лицемірства. – М. Л.]. Я принаймні поклав собі таке поступування за засаду, від котрої не відступлю» [12, т. 48, с. 371]. І ще нижче в іронічному, автокритичному тоні додав: «А Ви вже і зібрались вінчати мою голову! Зачекайте, не кваптесь! Поперед всього, я ще досі нічого такого не зробив, за що б мені міг належатися хоч один лавровий листок, – сли б взагалі роздавання їх було в моді! А по-друге, я далеко не такий великий талант, як се, може, здалека здається. Я собі звичайний чоловічок і сам дуже добре почуваю свої хиби, але почуваюся до обов'язку працювати, що можу, працювати не для того, що я потрафлю якусь річ зробити добре, але для того, що другі або зовсім нічого не роблять, або роблять ще гірше від мене. А в порівнянні з правдиво добрими і талантливими роботами всі мої роботи – більше або менше зручне партацтво. Се я дуже добре знаю, але се ще мене не знеохочує, бо “на безриб’ї і рак риба”, як каже приповідка» [12, т. 48, с. 371]. Ті ж думки І. Франко підтвердив у листі від 25 листопада 1883 року, скромно запевнивши, що він не такий

¹ Далі вказуємо тільки номер автографа і його сторінку.

уже й великий поет, як могло видатися з його віршів, а радше є «книжним червом», котрий «поезії складає часом, раз на місяць, а день в день пише довжезні хрїї [промови. – М. Л.] про податки і банки, і каси позичкові [...] і чортзна-що такого» [12, т. 48, с. 375]. Уляна Кравченко добре засвоїла Франкову науку і відтоді уникала зайвих компліментів, послідовно дотримуючись думки: «...Щоби судити, треба бути вищою або хотя й на рівній стояти вишині з тими, котрих твори цїняться» [№ 1617, с. 197].

У тому-таки першому відписі Юлія Шнайдер підтвердила свою готовність наполегливо й сумлінно трудитися на рідній ниві літератури та невідкладно надіслала «до коша редакції “Зорі”» ще один вірш «Чия вина» (надрукований у 22-му номері цього журналу), принагідно перепитавши, чи продовжувати їй писати прозу [№ 1617, с. 193–196]. На це І. Франко по-менторськи зазначив: «Такий-то вже у нас звичай, що всім починаючим поетам звичайно радиться взятись радше до прози. З поетками, конечно, я досі ще не мав діла, тож і не знаю, як їм другі радять. Але щодо Вас спеціально, то мушу признатися, що я зачав читати Вашу повість (ідеться про “Марту”. – М. Л.), прислану до п. Парт[ицького], і вона мені не подобалась» [12, т. 48, с. 368]. Далі, перепросивши молодшу товаришку по перу за різкий засуд, докладно вказав на недоліки: закинув їй насамперед нестачу сильної, ясної фантазії і пластики (наочності), «великого читання в повістевій літературі других народів» [12, т. 48, с. 369], а ще – виробленої методи і великого запасу знання [12, т. 48, с. 369]. Натомість помітив у неї значно більшу «спосібність» до ліричної поезії, ніж до повісті, тому доброзичливо порадив «працювати на тім полі, і то працювати систематично, витривало» [12, т. 48, с. 369]. Принагідно застеріг од писання віршів без попередніх студій і приготувань, «в якій попадеться формі, або й без ніякої» [12, т. 48, с. 369]. Слушно запропонував «зачати з іншої бочки», «настроїти ліру на новий лад» та «озирнутись по світі, о чім і як співають другі люди» [12, т. 48, с. 369] – себто невтомно переймати (уникаючи при тім наслідування) досвід «чільних майстрів» – І. Котляревського, Т. Шевченка, А. Міцкевича, Ю. Словацького, В. Гюго, Й. В. Гете, Г. Гайне та ін., «вчитися від них методи, форми, підглядати, відки вони черпають у своїм житті живу воду поезії, і дошукуватись так само і в нашій житті подібних джерел» [12, т. 48, с. 369]. Радив «користати зо всього, що людськість досі нагромадила» [12, т. 48, с. 370], щоби з часом стати «оздобою і красою нашої рідної літератури» [12, т. 48, с. 372]. Разом з цим листом на окремій картці надіслав «поезійку (себто вірш “Чия вина”. – М. Л.), перероблену трошки під оглядом форми», спорядивши її у постскрипті супровідним коментарем: «Побачите самі, порівнюючи з оригіналом, що я, як лиш можу і вмю, стараюсь не затерти Вашої мислі, не здути того ніжного золотого пилку, котрий, мов легенькою мрякою, обслонює Ваше чуття, вилите на папір. Конечно, я надіюсь, що ви швидко й самі так запануєте над формою, що не будете потребувати помочі від такої незручної руки, як моя» [12, т. 48, с. 372]. Цікаво, що Франкові редакторські виправлення не змінили, а лише увиразнили головну думку твору, і здебільшого стосувалися «вигладження» форми цього вірша. Г. Огриза слушно завважила одну прикметну деталь: «...Із зростанням майстерності поетеси зменшувалось безпосереднє втручання в них великого вчителя. Якщо поезія “Згадай мене, милий...” після прочитання Франком набувала іншої форми, то наступні, написані

значно пізніше (1898–1906), потребували, на думку Івана Франка, лише деяких уточнень у фонетичній, стилістичній чи синтаксичній побудові (“Спогад”, “Поезія”, “Ніччю в тихих хвилях кришталі”). А поезія “Люблю конвалії дрібні” так і залишилася без змін, лише заголовок дописано рукою поета» [9, с. 8].

«Під опікою Титана». Від першого листовного контакту І. Франко активно взявся впливати на розвиток таланту та формування ідейно-естетичних поглядів Уляни Кравченко, не жалюючи для молодій авторки повчальних порад, зауваг і побажань. Передовсім закликав поетесу в своїй творчості не обмежуватися журливою любовною лірикою (листи від 25 і 30 листопада 1883 року). Про її вірші-«еротики» (серед них – «Він мене не любить») відгукнувся злосливо, безцеремонно розкритикувавши надмірну зосередженість на зображенні інтимних почуттів й оспівуванні «леліяної любові». На цьому ґрунті між Франком-учителем і його ученицею виникли деякі непорозуміння. Вочевидь, Уляна Кравченко не до кінця зрозуміла причину Франкової негативної оцінки власної інтимної лірики (тим паче, що попередні вірші було сприйнято прихильно) і дуже болісно й образливо відреагувала на його «вулканічний гнів» і гіркість, що прострумували з тону листовної розмови. І. Франко ж у листі близько 25 листопада 1883 року діткливо зіронізував: «Якби яка жінка – не дай Боже – мене любила і задумала оспівувати мої сірі очі і мою скулену поставу і свої медові хвилини зо мною, – то Бог мене побий, якби я її вірші не кинув в огонь, а її самій не вліпив кільканадцять солених “пац” (ляпасів. – *М. Л.*) на її ніжні ручки» і далі звернувся вже до своєї вихованки: «Невже ж таки тільки така низька любов має бути змістом цілого життя нашої жінчини? Ні, пані, если Ви так гадаєте, то Ви або й зовсім не поетка, або Ваша поетична сила ще не дозріла, Ваше око ще не прояснилось настільки, щоб твердо, а притім з глибоким сердечним чуттям глядіти на світ і на життя людське» [12, т. 48, с. 377]. Апелюючи до власного життєвого досвіду, І. Франко докладно описав своє розуміння любові, наголосивши на тому, що любов «плотська» – се «одна з нижчих степенів чуття», а от «Любов до всіх людей, а особливо до всіх нещасливих, покривджених і понижених, єсть чуття далеко вище і святіше» [12, т. 48, с. 377]. Листовне «сокрушення» літературного авторитета неабияк «сполошило» недосвідчену поетесу і вона з жалем визнала, що через сором і боязнь вирішила більше нічого не писати. З неприхованою досадою виправдовувалася перед наставником, що в «еротиках» лише «трібувала силу пера», не писала про когось конкретного, а обрала таку тему, бо, мовляв, інакших, «святіших», не хотіла «облекати в негарну, невикінчену шату» (див. її листи від 23 і 27 листопада 1883 р.) [№ 1617, с. 255–258 та с. 203]. За це відверте зізнання І. Франко у наступному листі (від 30 листопада 1883 р.) знову «гарненько наганьбив» свою протезу і припустив: «Чи, може, я своїми науками знеохотив Вас до писання віршів? [...] – в такім разі я дуже жалую своїх наук. Але ні. Я знаю, що у кого є дар правдивий до поезії, того ніяка наука не знеохотить, той і з затрудного зілля потрафить мед виссати, як пчола» [12, т. 48, с. 378], а далі навів розважливе й доцільне пояснення: «Що ж тикається пісень любовних, то я не за те ганьбив Вас, що Ви пишете їх, але за те, що вони не зовсім удалі» [12, т. 48, с. 379]. Закінчив письменник жартівливим вибаченням: «Та я надіюсь, що Ви не подивуєтесь старому, згризлому, хворому, кульгавому та поганому

чоловікові, котрого часом попросту зависть бере, що суть другі люди молоді, здорові, хороші, що живуть, веселяться, любляться, а нам – гов тпррру!.. [у ту пору йому 27! – *М. Л.*]» [12, т. 48, с. 382]. Як приклади для вправлення літературної майстерності на звороті того-таки листа помістив два свої раніше не друковані любовні твори: «І. Не схиляй своє личко прекрасне» та «ІІ. Я й забув, що то осінь холодна» (Світ. – 1925. – № 5. – 1. VI, с. 3–4. Написані у вересні–листопаді 1883) [12, т. 48, с. 382]. В окремому уступі обачливо й самоіронічно написав: «Позаяк Вас цікавлять вірші любовні, то прошу, полюбуйтеся й моїми, трохи, може, немудрими, ну, але се у нас, кепських поетів, щоденна історія. Вони писані в вересні сього року – аж самому смішно, що старий чоловік ще в такі дитинства потрапить бавитися» [12, т. 48, с. 381]. Хоч під віршами і немає присвяти, однак франкознавці пов'язують їх із коханням поета до *Ю. Дзвонковської* (див. [1]) На це, зокрема, вказує дата написання творів: саме у вересні 1883 р. І. Франко перебував у Станіславові, де познайомився з *Ю. Дзвонковською*. Цей факт підтвердила і сама Уляна Кравченко у примітці до згаданого Франкового листа, зазначивши таке: «До листу того долучує 2 вірші любовні до *Юзефи Дзвонковської*, – може, і тому, що я до тепер посилала найбільше еротики» [№ 1583, с. 6; 2, с. 505]). Перегодом в окремому додатку Уляна Кравченко написала більший коментар про *Юзефу Дзвонковську*, текст якого навів Я. Грицак у підрядкових примітках: «1) *J. Dzwonkowska*. Франко знав її брата – студента прихильника ідеї соціалізму. Мати вдова мала фільварок коло Станіслава. В вересні 1883 – Франко їздив оглянути єго маєтність, щоби для батьків купити або в державу взяти. До згоди тоді ні пізніше не прийшли. Про п. *Юзю* оповідав Франко, що вона гарна, але горда і неприступна – говорити з ним не говорила – він говорив тільки з матерею в справі купна. Це і не дивно – бо для польки-шляхтинки – руський літерат-соціаліст – бідно одитий – не представить ніякої вартости. Франко навіть з нею про вірші ті до *У.Ю.* Д. нічого не говорив і сам зараз віршів там не друкував – але при кінці життя друкував ті вірші поправлені. Франко справді – ані довго *Юзею Дзвонковською* не був зайнятий – мені вірші сі прислав» [№ 1583, с. 6]. Франкові вірші-«еротики» Уляна Кравченко дуже високо оцінила, його вибачення й пояснення радо прийняла, з критичною оцінкою власного вірша «Він мене не любить» цілком солідаризувалася, слідом за Франком назвавши свій текст невдалою пробою пера. Сердечно подякувала за цінні пояснення і за готовність «познайомлення з правдивою поезією» та перепросила, що забирає «хосенний для Вітчизни» час [№ 1617, с. 204], а в «діярчику» (щоденнику) під впливом пережитих емоцій занотувала: «Хто відчуває творчі сили – нехай здобуває світло. Не на теє природа дає творчі здібності, щоб писати еротики, але на те, щоб народові в його поході до добра освічувати шлях» [3, с. 54]. Франкова виучка не минула безслідно. Уляна Кравченко швидко, без надмірних авторських претензій, відреагувала на гостру, але правдиву й фахову, критику та переорієнтувалася із любовної на суспільну лірику, хоча й вірші-«еротики» остаточно не покинула писати. Ще того-таки 1883 року на прохання І. Франка надіслала йому зразок т. зв. реальної поезії – вірш «Все никне, гасне.... На життя дорозі...», який письменник похвалив у листі від 25 листопада 1883 року та назвав найкращим її літературним здобутком, оскільки, на його переконання, думка

поетеси нарешті «виривається з вузьких рамок плотської любові і вилітає на широке поле» [12, т. 48, с. 378]. Далі в листі б/д надіслала вірш «Ох, я голодна – я вже умираю», до якого долучила жартівливу приписку: «... Тільки раз переписано і перечитано, а що має бути 10, то хоч єще 9 Ви маєте виповнити! (*dial.* виконати, доповнити. – *М. Л.*). Добре, що Ви далеко, не боюся “пацки” (ляпаса, ляща. – *М. Л.*)» [№ 1618, с. 273], а в листі від 25 лютого – веснянку «Прибувай» (№ 1618, с. 304–305). У ту ж пору надіслала поезії «Я ваша», коломийки «Повій, вітре, повій, буйний» та «Встала рано, затужила», які І. Франко назвав «окрасою нашої лірики» [12, т. 48, с. 401] (див. його листи від 27 лютого і 9 травня 1884 року), адже в них зауважив «поворот до реалізму і мелодії пісень народних» (лист від 16 травня 1884 року) [12, т. 48, с. 446]. Цими та іншими віршами поетеса долучилася до розвитку Франкової літературної школи «реальної» поезії, шанувальником і поціновувачем якої була віддавна.

Листовно й усними бесідами І. Франко й надалі інспірував талановиту «надбібрянку» опрацьовувати глибші і серйозніші теми з власного і народного життя, заохочував розширювати коло мотивів, посилювати предметність зображення, дотримуватися віршової метрики, намовляв пробувати писати сонети, терцини, komponувати віршові цикли, запрошував пробувати свої сили у перекладах та намагався залучити її до збирання етнографічних матеріалів. Спонукав свою ученицю покинути «етери, і фалі (діалектне “хвилі”. – *М. Л.*), і солов’їв, і мотилів» [12, т. 48, с. 402], взоруватися не на М. Конопніцьку (1842–1910) – польську письменницю, якій відверто симпатизувала Уляна Кравченко, а на українську народну лірику та, наприклад, Шевченкову поему «Марія» – «найкращу перлу нашої поезії». Повчав: «... Читайте її (“Марію”. – *М. Л.*), і вчитуйтесь добре, і пильно придивляйтесь, як можна речі, на око прозаїчні, піднести до високої поезії, як можна малими средствами, кількома простими словами викликати велике враження» [12, т. 48, с. 402]. Щоб «вилікувати» її від наслідкування М. Конопніцької та пришвидшити бажаний «зворот до пісень народних» (див. лист від 9 травня 1884 року) [12, т. 48, с. 432], радив «глядіти на речі трохи реальніше» [12, т. 48, с. 402]. Закликав студіювати твори австрійського поета-романтика Н. Ленау, у тім числі ретельно вивчати «його форму і спосіб вираження» (лист датований початком травня 1884 року) [12, т. 48, с. 422], до того ж націлював «писати і в поезії, і всюди тільки правду, т. є. тільки те, о чім Ви переконані, що се так. Що напишете о собі самій, се буде найпевніше, що о других, те вже треба через дуже тонке сито сіяти» [12, т. 48, с. 422]. Заохочував «трібувати» сили в описовій поезії, а також «ограничувати крила своєї фантазії, глядіти поетично на речі близькі, видобувати поезію з дійсності» [12, т. 48, с. 433]. Розмірковуючи про необхідність самоєдукації і саморозвитку, наголошував: «Ні, не думайте, що коли-небудь без великої праці і без широкого знання можна було написати що-небудь великого і вічно живучого!» [12, т. 48, с. 370]. У мемуарах, ревізуючи їхні тогочасні взаємини, Уляна Кравченко засвідчила: «Ів. Франко старався познайомити мене з цінностями світової літератури. Вже тоді, коли приїхав перший раз до мене, – привіз багато книжок. Відтак давав і присилав літературні новинки, а не раз і цілі міхи книжок висилав мені залізницею» [6, с. 199].

Предметом Франкової критики зчаста ставала засмічена полонізмами мова віршів Уляни Кравченко. Мовилося, зокрема, про сонети «Мені не жаль», «За много!», «Сумнів» та ін., призначені для альманаху «Перший Вінок», які Юлія Шнайдер прислала для редагування Франкові. З її листа б/д (приблизно від грудня 1885 року з Руденка) видно, що письменник висловлював різкі зауваження щодо мови цих поезій. На це поетеса відписала: «Щодо полонізмів, то я сама чую їх згубне віяння – знеохочена кидаю перо – не уміючи горячу серця думку прибрати в відповідну нашу форму. Ледви троха з полонізмів отряслась, так судилось знов мені ними віддихати – така доля моя: замість улекшення – все борба» [№ 1615, с. 385]. Недостатнє знання української мови виправдовувала умовами місцевого життя. У споміні «Щирий друг і вчитель» подала такі відомості: «В моєму рідному місті Миколаєві міщани говорили діалектом, яким не можна було писати мистецьких творів. Українська мова не була тоді літературно вироблена. Наша інтелігенція говорила польською або німецькою мовами. В учительській семінарії викладовою мовою була польська. Недостатнє знання нашої мови було причиною недосконалої форми моїх віршів» [6, с. 196].

Як бачимо, не завжди їхня літературна співпраця мала ідеальний консенсусний характер. Між Уляною Кравченко та І. Франком виникали певні непорозуміння та суперечки. У Франкових ранніх листах за 1883–1884 роки багато вказівок, порад, «напомивань», доган, похвал, засторог, наук. Цим вони «занімали», «учили», «бавили» письменницю-дебютантку, були для неї «як китиця з пільних цвітів, в котру побіч блаватів, материнки свавільно колючий будячок вмішається» [№ 1617, с. 277]. У листовних розмовах з поетесою І. Франко висловлювався просто й відверто, не церемоніально, без зайвої «делікації» (іноді нестримано, грубо й зухвало); із моменту знайомства закликав адресатку не лукавити, а писати «по щирості, так як до своєї колежанки, без високих фраз» [12, т. 48, с. 377] та остерігав: «Та тільки ж прошу Вас, не гнівайтесь і не ображайтесь нічим, а те, що в моїх листах найдете вразливого, беріть якраз навиворіт – жартовливо, бо тільки в такому дусі воно й писане» [12, т. 48, с. 378]. Кожен Франків «колючий» лист стимулював поетесу до самовдосконалення, а на Франкові ущипливі «будяки»-епістоли Уляна Кравченко навзаєм відписувала жартівливо, наприклад, ось так: «Ах, що за чудесний і на вид хороший [йдеться про Франків лист від 23 грудня 1883 року. – М. Л.], но коли рука го обняла – аж кров полялась – тільки бодяків! Чи для того, що буря-сніг всі ніжні цвіти заморозила – не стало вже інших? Но я королева цвітів [...] вічно дарена запашними, сама зажадала-м колючого цвіту!» [№ 1617, с. 283]. За строгу і не завжди тактовну критику «Мирона» не гнівалася, навпаки – вважала її цілковито справедливою, дрібні докори старалася не оспорювати, щоби під опікою вчителя і друга «поступовати і підійматися» у своїй праці. Найбільше переживала, щоб досвідчений літератор і визнаний майстер не покинув її яко «непонятливу ученицю» [№ 1603, с. 64]. Попри те, що не всі надіслані Франкові для редагування матеріали потрапляли до друку, Уляна Кравченко не втрачала віри і, скажімо, в листі від січня 1895 року писала: «Ви не все однаково судите (от вам трохи хініні [гіркий на смак порошок з кори хінного дерева. – М. Л.]), і те, що раз відкинете, другий раз подобається Вам (Ви мене навчили бути терпеливою і витривалою), тому

не трачу надії, що хоч трохи переводів виберете, впрочім, як справді ніч не варті, то киньте їх» [№ 1610, с. 145]. У тому ж листі зазначила: «Я при звичаєна до Ваших колючих букетів (може, власне, для того терня вони мені дорогі і роблять на мене вражіння). По-майстерськи умієте добрати відповідні дози хініни і конфітур [варення. – *М. Л.*], – так, що хініна skutкує [skutкувати – давати результат. – *М. Л.*] і її гіркості не чується» [№ 1610, с. 144]. Уважала себе молодшою товаришкою І. Франка, водночас боялася навіть порівнювати свої творчі здібності й спромоги з Франковим велегранним талантом та ентузіазмом: «Чи ж праця моя може ся з Вашою зрівняти? Мої крила слабі, а Мирон зрівняє орлиному лету, тож не знаю, [чи орел] і тривожлива голубка зможуть разом летіти?! Праця наша дуже різниться: Ви працюєте з великими і всесторонніми відомостями, а я що? Марниці! Віршик який напишу, і то мусите поправити, но най і так буде – працюймо! Ви своєю ученою працею користь краєві принесете, – я думками лігатиму і слова, як барвні цвіти, сплітатиму, – може, в свобідних хвилях котра з сестриць-русинок перечитає...» [№ 1617, с. 278–279], – розчулено писала в одному ранньому листі [близько 20 грудня 1883 року].

Від 1885 року зменшилась інтенсивність комунікування між І. Франком і Уляною Кравченко: адресати спізнювались із відповідями, а адресанти – з відправкою кореспонденції. Самі ж листи стали по-діловому стриманими, спорадичними, ощадними щодо змісту, порідшали Франкові критичні замітки (менш злосливі, гострі), замовчувалися ближчі, особисті теми. І. Франко здебільшого з увічливості писав кілька слів від себе, щоб дати знак, що пам'ятає про неї, а далі одразу переходив до літературних справ. Згодом, головною причиною пауз у їхній переписці була надмірна заклопотаність обох приятелів (праця в школі та сімейні справи абсорбували майже всі сили Уляни Кравченко, І. Франко ж був надмірно зайнятий видавничими й іншими проектами). Латентно між скупими рядками епістолярію Уляни Кравченко відчувається затаєна жіноча образа на І. Франка за поспішно «вицофану» обіцянку одруження. Окрім того, Уляна Кравченко не виявляла надмірної настирливості, не хотіла завдавати Франкові зайвого клопоту при його поважних заняттях. Майже в кожному листі засвідчувала прихильність і відданість «шановному Братові» та перепрошувала, що своїми працями помножує Франкову роботу і листами відбирає його дорогий час («Жаль було мені його. Думала я про те, які мистецькі твори світової слави міг Франко дати в інших умовинах – наскільки було б величавіше його літературне надбання... Ми все були в контакті. Я цінила його більше, як інших» [7, с. 4]). Та незважаючи на перерви в листуванні, між ними не було творчого розриву, навпаки – обоє намагалися не втратити міцно налагоджених приятельських і літературних контактів: «Звісно, попереду всього я бажав би, – писав І. Франко в листі до поетеси від 19 травня 1887 року, – щоб Ви не забували нашої спільної приятельки – руської поезії, котра познайомила нас з собою, і надіюсь, що й надалі удержить у добрій дружбі» [12, т. 49, с. 110].

Вироблення і збереження власного мистецького смаку та художнього стилю під пильною опікою і «шквалом» настанов авторитетного патрона давалося Уляні Кравченко нелегко. Це засвідчує її лист до І. Франка від 20 грудня 1883 року, в якому авторка-дебютантка обережно попросила поради, чи лишитись-таки їй «цвітів і соловая?!» і

там же вибачливо зазначила: «Взяла-м до нинішніх віршів сухий темат, – нема в нім жадної цвітки, но то не довга поправа, сподівайтесь в слідуючій “brylantowe kaskady” (діамантові каскади (водоспади). – М. Л.) знайти» [№ 1617, с. 280]. У листі (написаному близько 4 березня 1884 року) поетеса вже сміливіше обстоювала свою романтично-«цвітисту» манеру писання і право на власний літературний голос: «[...] Терпеливості більше мусите мати, не гнівайтесь, як ще не раз по золотих нивах і ефірах погуляю – зміна світогляду, перевороти в душах одиниці чи в цілих масах не наступають так гвалтовано. Душа молода, вразлива нароїлась запахом цвітів, блисками, тож мусить до якогось часу виспівати перші давніші вражіння» [№ 1618, с. 288–289]. Долучаючи до листа за березень–квітень 1884 року вірші, жартівливо просила «давнього учителя» трохи вгамувати «зерном гірчиці» її весняні захоплення-«польоти» й натхненно писала: «потягає мене весна чарівна, запах фіалів, щебети віщії птичок, научайте ж, пишть, бо буду нарікати» [№ 1618, с. 320]. Категорично оспорювала Франкові звинувачення в ідеалізмі, які він необачно висловив 1884 року в одному незбереженому, понад міру «приправленому гіркостею», листі. Найбільше її схвилювало і здивувало Франкове припущення, що, мовляв, «життя і его реальні нужди» їй рівнодушні. На це, глибоко ображена, листовно відповіла: «Чи ж і Мирона віщий взір не сягне в глибоку душу і не уміє читати того, що для других, хоч би найближчих вкрите? О так, добре, щасливою хочу бути для всіх, ніхто слів інакших не чує, як таких, що “для ефекту”. Щасна доля научила з першим не сповненим бажанням прибратись в ідеалізм, чи, ліпше назвати, якусь байдужість, хоч душа терпить, конає в в’язах найреальнішого життя й чує більше, як всі реалісти разом!» (лист від 15–16 червня 1884 року) [№ 1618, с. 511–512]. І в тому-таки листі у приписці додала: «Так життя “щасливої ідеалістки” є одностійною боротьбою між обов’язками для других, а власними ідеалами; в боротьбі тій вправді дух кріпиться, но никла оболонка поверховна розривається» [[№ 1618, с. 511–512]. Про ферментовані Франковими напучуваннями ідейно-естетичні і світоглядні зміни в автобіографічних замітках висловилося так: «Колись... уранці... і я відверталася від виду нужди, – власне тому, що краса в душі царила й краси бажала, що зтяжко було бачити нуждарів; – треба було себе поборювати міццю волі... І я в блесках і згуках купалась уранці життя... Та пізнавши людське горе зблизька, не можу про одну зовнішню красу співати... рада б піснею-ділом горе людей зменшити... І я зреклася честі співачки для співу» [8, с. 682]. У пізніх мемуарах зізналася, що І. Франко не любив її «коронкового писання», хоча воно не було у неї штучне. Яко народна вчителька, небагато мала часу на літературу. У цих дрібних творах кристалізувалося її чуття. Наголошувала, що «не любила творів школи Золі, не хотіла писати за зразками Кобринської та Коваліва», а писала свої «хмари-мислі» [7, с. 4]; ті самі свідчення див. у спогаді: «Велика дружба» [5, с. 72]). І. Франко ж, помітивши в її творчості нові поетичні інтонації, наставляв: «Пишіть далі оригінальні речі, а в тих оригінальних якнайменше філософствуйте, а якнайбільше оповідайте та описуйте. Все те, де Ви, забувшись часом, перестаєте філософствовать, а оповідаєте чи то те, що у Вас в душі діється (не те, що в голові думається), або те, що довкола Вас – виходить дуже гарне, коли натомість у філософії поза банальні фрази Ви не можете вийти. Я дуже радо повітаю від Вас ряд фрагментів у тім напрямі»

[12, т. 50, с. 13–14]. На це Уляна Кравченко відповідала: «З найбільшою приємністю пришло Вам нові вірші, але з Вашої науки виджу, що мені не треба писати те, що я хочу писати, але користати тільки з тої хвилини, коли я, забувшись, під впливом якого вражіння сильнішого, не знаючи, як вірш зложу. Поезія є річею праці, а мені вірші, над котрими працюю, не удаються, як се погодити?» [№ 1610, с. 145–146]. Літературні експерименти своєї учениці І. Франко толерантно підтримував, її фрагментарну прозу, орієнтовану в бік модернізму, оцінив досить прихильно (див. його лист до Кравченко від 4–7 січня 1895 року), а про поезію захоплено висловився в листі від 4 серпня 1894 року, завваживши таке: «Вірші гарні, хоч трохи занадто етеричні, метафізичні та абстракційні, як уся Ваша поезія. Може, воно тепер і модно так» [12, т. 49, с. 505]. На це Уляна Кравченко відписала: «Я цікава [...] котрі такі дуже етеричні мої вірші? Чи не оди? Я, на жаль, на більше опрацьовані, реальні, описові вірші не маю часу, а не так часу, як свобідної мисли» (лист від 7 серпня 1894 року) [№ 1609, с. 390]. Саме таким – творчо-самобутнім – було сприйняття молодого письменницею настанов свого вчителя. Власні поетичні інтонації, що беруть початок у перших літературних спробах, посилені й збагачені потім ґрунтовним навчанням, твердо звучать у зрілій ліриці поетеси [9, с. 9].

У мемуарах Уляна Кравченко часто повторювала, що відтоді, як І. Франко надрукував її перші поезії, вона знайшла справжній зміст свого життя. Те, що він заохочував її до дальших поетичних спроб і піклувався освітою, вселяло віру в себе, але часом і паралізувало безпосередні творчі пориви, відбирало сміливість писати. І. Франко ж, за її свідченням, ставив до поезії дуже високу вимогу – усвідомлювати, що поет пише, як і для чого. Досить було їй пригадати ці три пункти, наче судові параграфи, і вона відкидала набік усе написане [11, с. 64]. Письменниця також сумнівалася: І. Франко виправляв її вірші, бо справді вважав їх талановитими, а чи тільки із жалощів. Одного разу поцікавилася, «чи вона має право вважати своїми вірші, які він їй виправляє, адже як тільки його рука торкнеться того, що вона написала, це перетворюється в новий твір» [11, с. 66]. Франко ж, із її слів, відповідав ухильно, непрямо і розвивав таку думку: поети пишуть поезії передусім тому, що бачать світ інакшими очима, ніж ті, які говорять про нього буденною прозою; відзначав, що іноді безпосередність та дитяча наївність, із якою молоді поети говорять про свої переживання, можуть схвилювати читача більше, ніж зріла філософська поема [11, с. 67].

«Єднала їх спільна праця для одної мети». Іван Франко вимагав від своєї учениці старанності, самовіддачі, наполегливості й колосальної праці. Щоразу запитував про «нові співання», якщо ж не отримував необхідної порції «ліричної дробини» [12, т. 48, с. 432] – тих «поетичних цвіток, хмарок та соловейків» [12, т. 48, с. 453], то відписував гнівно: «Прошу я Вас, що се має значитися? Вже два листи від Вас дістаю, а вірша ані одного. Хіба ж се так годиться? Та коли так, то я й кореспондувати з Вами покину, бо до учительки Юлії Шнайдер мені яке діло? Я маю діло тільки до поетки Юлії Ш[найдер], а коли вона мені не ласкава запрезентуватися, то я рушаю собі на чотири вітри» [12, т. 48, с. 378] або ж іронічно-докірливо: «[...] Але що ж то, чи Юлія вже забула вірші писати? [...] В Новий рік, кожний старається показатися з чимось ліпшим, ніж досі, а панна Юлія ані ду-ду. [...] Чи кожна жінщина лиш поти поступова, емансипована, з

посвяченням, з запалом і з поезією, поки не замужня? Радби-м знати» (лист від 1 січня 1884 року) [12, т. 48, с. 399] і далі підбадьорливо: «...пишіть, а не забувайте за вірші – шліть якнайбільше, щоб було до вибору» (лист від 4–5 лютого 1884 року) [12, т. 48, с. 401]; і ще: «Коли Вам раз не вдасться, робіть другий і третій раз на інший спосіб, іншою дорогою, але робіть» [12, т. 48, с. 433]. Щоб активізувати роботу, ненав'язливо натякав на «конкурентку в особі також учительки, панни Клементини Попович» [12, т. 48, с. 408] або ж на окремих «картках» ставив захопливі відмітки «Grossarting», що означало «чудесний, відмінний» [5, с. 72]. Уляна Кравченко неухильно слідувала Франковим настановам і регулярно надсилала окремі вірші, цикли і зшитки своїх творів для публікації. Беззастережно довіряючи редакторові, до деяких подавала скромні коментарі, як-от: «Що Вам подобається, то пустіть в світ, най летять, як никлі Святоіванські комашки в тінях ночі світити, поки більшого блиску не наберуть або при сильнішій світлі не шезнуть» [№ 1618, с. 303]. І. Франко із надісланих віршів відбирав кращі, супровідно подаючи авторці свої листовні рекомендації. Він «не жалував слів заохоти і поради для галицьких молодих письменниць, а для спільної мети готов був понести жертву. Він бажав, щоб жінка стала пожиточною людиною, щоб трудилася для добра загалу» [7, с. 4].

У Франковому фонді в Інституті літератури імені Тараса Шевченка НАН України (Ф. 3) зберігаються друковані і недруковані, з датуванням і без, автографи і копії (переписані рукою І. Франка) оригінальних творів Уляни Кравченко та її переклади за період 1880–1913 років (див.: [10, с. 502–504]).

Як бачимо, І. Франко безпосередньо причинився до розвитку таланту та популяризації літературного доробку Уляни Кравченко: він широко репрезентував творчість своєї знайомої у тогочасних часописах, альманахах і збірниках¹, висловлював їй публічну підтримку та надавав свою фахову допомогу. Саме Франко зредагував і видав її дебютну книгу «Prima Vera» (Львів, 1885; *відп.*: Шнайдер Юлія). При допомозі І. Франка (його накладом) у «Літературно-науковій бібліотеці» вийшла і наступна книга віршів «На новий шлях» (Львів, 1891; під псевдонімом Уляна Кравченко). У найближчому майбутньому планувалося видати і 3-тю книгу, однак цей амбітний творчий проект, на жаль, не вдалося реалізувати. І. Франко був першим та найціннішим читачем і критиком її дебютних літературних спроб. До того ж письменник підтримував Улянну Кравченко роботою та грошима. Спонсорською допомогою прагнув полегшити незavidну долю «вандрівної вчительки», котра через неприхильні обставини все життя була «зарібницею на ниві шкільництва» і до ґрунтовнішої освіти не мала достатньо ані грошей, ані часу. Загалом стосунки І. Франка й Уляни Кравченко – це довготривалі

¹ Франко друкував її вірші у львівських газетах «Зоря», «Діло», журналах «Житє і слово», «Літературно-науковий вістник»; помістив поезії Уляни Кравченко у жіночий альманах «Перший Вінок» (Львів, 1887), в антологію «Акорди» (Львів, 1903), за Франковою рекомендацією і з його редакторськими поправками вірші Уляни Кравченко оприлюднено у журналах «Руслан», «Галичанин», «Дзвінок», в альманахах «Вік» (Київ, 1900), «За красою» (Чернівці, 1905), календарі «Просвіти» (Львів, 1888) та деінде.

та дуже продуктивні взаємовідносини учителя й учениці, літературного наставника, опікуна і вихованки, досвідченого майстра і товаришки по перу, духовного провідника і його відданої соратниці.

Зі свого боку, Уляна Кравченко з гордістю і вдячністю згадувала в численних мемуарах, віршових присвятах і панегіриках ті хвилини, коли слухала «не тільки письменних рад, але й живого слова з уст великого вчителя» та вважала, що «Іван Франко своїм впливом, працею і прикладом виховував ціле молоде покоління, яке за його вказівками пішло на новий шлях» [6, с. 199].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Білінкевич І. «Явилась друга – гордая княгиня...» / І. Білінкевич // Іван Франко на Станіславщині : біографічно-краєзнавчі нариси / І. Білінкевич. – Коломия, 2006. – С. 87–88.
2. Грицак Я. «Ще один “жмуток” до історії “Зів’ялого листя”»: коментарі Уляни Кравченко до свого листування з Іваном Франком» / Ярослав Грицак // До джерел : збірник наукових праць на пошану О. Купчинського з нагоди його 70-річчя. – Київ; Львів, 2004. – Т. 2. – С. 493–526.
3. Кравченко У. Пам’яті друга. Вірші в прозі. Статті, спогади, листи / Уляна Кравченко; упор., автор вступної статті та приміток Г. І. Огриза. – Львів, 1996.
4. Кравченко У. Із міццю Беркута літає... / Уляна Кравченко // Кравченко У. Пам’яті друга. Вірші в прозі. Статті, спогади, листи / упор., автор вступної статті та приміток Г. І. Огриза. – Львів, 1996. – С. 18.
5. Кравченко У. Велика дружба / Уляна Кравченко // Кравченко У. Пам’яті друга. Вірші в прозі. Статті, спогади, листи / упор., автор вступної статті та приміток Г. І. Огриза. – Львів, 1996. – С. 68–74.
6. Кравченко У. Щирий друг і вчитель / Уляна Кравченко // Спогади про Івана Франка / упорядкув., вст. ст., прим. М. І. Гнатюка. – Вид. 2-ге, доп., переробл. – Львів : Світ, 2011. – С. 193–199.
7. Кравченко У. Моя дружба з Іваном Франком / Уляна Кравченко // Жінка. – 1936. – Т. 2. – Ч. 11/12. – С. 4.
8. Кравченко У. Замість автобіографії / Уляна Кравченко // Твори. Повне видання / Уляна Кравченко. – Торонто, 1975. – С. 681–684.
9. Огриза Г. І. До творчих взаємин Уляни Кравченко з Іваном Франком / Г. Огриза // Укр. мова і л-ра в школі. – 1988. – № 12. – С. 6–11.
10. Путівник по фондах відділу рукописів Інституту літератури. – Київ, 1999.
11. Рудницький М. [Кравченко Уляна]. У Перемишлі. Щастя / Михайло Рудницький // Письменники зблизька. Кн. 3 / Михайло Рудницький. – Львів, 1958. – С. 59–68;
12. Франко І. Зібрання творів : у 50 т. / Іван Франко. – Київ : Наукова думка, 1976–1986.

Стаття надійшла до редколегії 02.10.2018

Прийнята до друку 11.10.2018

THE CREATIVE COLLABORATION OF IVAN FRANKO AND ULIANA KRAVCHENKO

Mariya LAPIY

*The Ivan Franko Institute, National Academy of Sciences of Ukraine,
18, Drahomanova Str., Lviv, Ukraine, 79005,
e-mail: volodyalapiy@gmail.com*

The paper discusses the issue of Ivan Franko's creative relationships with Uliana Kravchenko from the beginning of their epistolary acquaintance (1883) up till I. Franko's death. The article deploys a complex dynamics of this long-term and productive literary collaboration, special attention being focused on I. Franko's personality as editor, publisher and critic of Uliana Kravchenko's creativity. His pivotal role in the shaping of her talent is emphasized.

Ivan Franko was directly involved in the development of talent and the popularization of the literary work of Uliana Kravchenko: he widely represented the work of his acquaintance in the magazines, almanacs and collections of the day (*Zoria* [The Star], *Dilo* [The Cause] *Ruslan*, *Halychany* [The Galician], *Dzvinok* [The Bell], *Zhyt'ye i slovo* [Life and the Word], *Literaturno-naukovyi vistnyk* [The Literary and Scientific Herald], *Pershyi vinok* [The First Wreath], *Vik* [Age], *Za krasoyu* [After Beauty], in the anthology *Akordy* [The Accords] (1903), expressed his public support for her and provided a professional assistance. It was I. Franko who edited and published her debut book *Prima Vera* (1885). With the help of I. Franko (at his cost), the «Literary-Scientific Library» published the next book of poems *Na novyi shliakh* [Onto the New Path] (1891). For the near future, it was planned to publish the third book; however, this ambitious creative project failed to be realized. I. Franko was the first and most valuable reader and critic of Uliana Kravchenko's debut literary attempts. In addition, the writer supported her with work and money. With his help of a sponsor, he sought to alleviate the unenviable fate of the «wandering teacher», who, due to unpredictable circumstances, had been «a woman-labourer in the field of school education, having neither enough money nor time to get more thoroughly educated. In general, the relations between I. Franko and Uliana Kravchenko present a long-term and very productive relationship between teacher and student, a literary mentor, guardian and nurse, experienced master and lady fellow-writer, spiritual leader and his dedicated comrade-in-arms.

For her part, Uliana Kravchenko proudly and gratefully recalled in numerous memoirs, poetry dedications and panegyrics those minutes when she was listening «not only to his advice as a writer, but also to the living word from the lips of the great teacher», and she believed that Ivan Franko had, by his influence, his work and his example, raised an entire young generation, which, following his instructions, embarked onto a new way.

Keywords: epistolary history, memoirs, literary cooperation, creative mentoring and guardianship.